

BERNARDINI AND OTHERS v. Italy (ухв.) (№ 20507/07 та 16 інших)

Обставини справи

Справа стосувалася прав потерпілої сторони в кримінальному провадженні.

У різні дати заявники подавали кримінальні заяви до національних органів влади щодо конкретних правопорушень. Національні органи закривали провадження на стадії досудового розслідування з різних підстав до того, як заявники мали можливість приєднатися до них як цивільні сторони.

Деякі із заявників ініціювали провадження відповідно до Закону № 89 від 24 березня 2001 року («провадження Пінто») з метою отримання компенсації за надмірну тривалість кримінального провадження. Вони просили врахувати тривалість провадження від дати подання кримінальних заяв, однак в цьому їм було відмовлено. Зокрема, національні суди встановили, що заявники не мали права на компенсацію, оскільки вони не приєдналися до провадження як цивільні сторони.

Заявники скаржилися на порушення статті 6 Конвенції через надмірну тривалість національного провадження, зокрема, досудового розслідування, і на те, що не мали доступу до суду для вирішення своїх цивільних позовів через бездіяльність органів влади під час розслідування, що призвела до припинення кримінального провадження, у якому вони виступали потерпілими, а також на порушення положень статей 13, 14 Конвенції через відсутність ефективного засобу правового захисту для отримання компенсації за надмірну тривалість досудового розслідування.

Окрім того, деякі заявники додатково скаржилися на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції на неможливість отримання компенсації за припинення кримінального провадження.

Оцінка Суду

Насамперед ЄСПЛ вказав, що скарги, подані за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, слід розглядати в контексті статті 6 Конвенції; а скаргу подану за статтями 13 і 14 Конвенції, слід розглядати виключно за статтею 13 Конвенції.

Сторони розходилися в поглядах щодо застосовності цивільного аспекту статті 6 Конвенції у контексті кримінального провадження, якщо заявник не приєднався формально до провадження як цивільна сторона.

В цьому аспекті ЄСПЛ наголосив, що вже узагальнив відповідні принципи у справі *Fabbri and Others v. San Marino* [ВП] (№№ 6319/21 та 2 інших, від 24 вересня 2024 року).

У вказаній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що ані стаття 6, ані будь-яке інше положення Конвенції не зобов'язують Договірні Сторони забезпечувати можливість подання цивільних позовів про відшкодування шкоди в рамках кримінального

провадження. Водночас, хоча такі вимоги зазвичай розглядаються в цивільних судах, більшість національних систем сьогодні передбачають можливість подання таких вимог у межах кримінального провадження (принаймні на певних його етапах).

У цьому контексті ЄСПЛ встановив, що для застосування цивільного аспекту статті 6 у кримінальному провадженні необхідно, по-перше, щоб заявник мав суттєве цивільне право (наприклад, право на компенсацію за завдану шкоду), визнане національним законодавством, і, по-друге, щоб національний законодавець надав потерпілому процесуальне право на звернення до суду з метою реалізації цього цивільного права в межах (і на відповідному етапі) кримінального провадження, про яке йдеться. Це провадження має мати судовий характер.

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що для застосування статті 6 в її цивільному аспекті в контексті кримінального провадження необхідно посилається на цивільне право та/або реалізовувати його певним чином відповідно до принципів національної правової системи. Тобто, якщо національне законодавство передбачає офіційний статус «цивільної сторони», стаття 6 застосовується лише тоді, коли заявник подав офіційне клопотання про отримання такого статусу, навіть якщо рішення щодо нього ще не було прийнято. У національних системах з більш гнучкими і менш формалістичними підходами (тобто там, де не існує офіційного статусу «цивільної сторони», наприклад, у системах, які вимагають лише подання цивільного позову або доведення його до відома національних кримінальних судів) стаття 6 буде застосовна, якщо, і з того моменту, коли здійснення заявником цивільного права було очевидним у світлі принципів цієї національної системи.

Більше того, стаття 6 застосовується лише в тому випадку, якщо цивільне право, яке є предметом кримінального провадження, не розглядається паралельно (іншими словами, провадження не призупинено) в іншому суді або вже було вирішене чи врегульоване в іншому місці.

ЄСПЛ зазначив, що згадане рішення Великої Палати у справі *Fabbri and Others* відображало інший підхід порівняно з попередніми справами проти Італії, де ЄСПЛ визнавав застосовність цивільного аспекту статті 6 ще на стадії досудового розслідування, навіть незважаючи на те, що за національним правом потерпілий міг приєднатися до провадження як цивільна сторона лише на пізнішому етапі (див. рішення у справах *Sottani v. Italy* (yxv.), № 26775/02, *Patrono, Cascini and Stefanelli v. Italy*, № 10180/04, *Arnoldi v. Italy*, № 35637/04, і *Petrella v. Italy*, № 24340/07).

ЄСПЛ вказав, що в цій справі не викликало сумнівів, що заявники як жертви правопорушень мали матеріальне право, визнане національним законодавством, на компенсацію завданої шкоди (тобто цивільне право), а стаття 76 Кримінального процесуального кодексу Італії (КПК) надавала їм процесуальне право на подання позову в межах кримінального провадження.

Щодо того, чи реалізовували заявники це право відповідним чином, ЄСПЛ зазначив, що в Італії статус «цивільної сторони» вимагав формального звернення —

подання декларації відповідно до статті 78 КПК Італії (*dichiarazione di costituzione di parte civile*) з проханням визнати особу цивільною стороною у кримінальному провадженні.

Національне законодавство дозволяло подання цивільного позову в рамках кримінального провадження лише після того, як підозрюваний або обвинувачений офіційно направляється до суду. Стаття 79 КПК Італії передбачала, що потерпілий може приєднатися як цивільна сторона не раніше, ніж на підготовчому слуханні (де суддя вирішує, чи передавати справу до суду).

ЄСПЛ також зазначив, що лише сторона, яка офіційно набула статусу цивільної сторони згідно із законом, має право на розгляд свого позову в разі засудження обвинуваченого. Крім того, якщо особа не подає цивільний позов у межах кримінального провадження, вона не позбавляється права звернутися з ним до цивільного суду (див. статтю 75 КПК Італії).

Щодо обставин цієї справи, ЄСПЛ вказав, що заявники лише подали кримінальні скарги, а деякі з них лише заявили про намір приєднатися до провадження як цивільні сторони. Проте жоден із них не подав офіційної заяви відповідно до статті 78 КПК Італії, оскільки всі провадження були припинені на стадії досудового розслідування, до початку попереднього слухання.

Відповідно до принципів, викладених у згаданому рішенні у справі *Fabbri and Others*, ЄСПЛ дійшов висновку, що відповідні провадження не стосувалися «цивільного права» у розумінні статті 6, а отже скарги заявників були визнані неприйнятними відповідно до статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяви було визнано неприйнятними та відхилено.

Ухвала в цій справі прийнята Комітетом 13 лютого 2025 року, оприлюднена 13 березня 2025 року та є остаточною.